

Emilija Beker*

EKONOMSKI ASPEKTI GLOBALIZACIJE

Uvodna razmatranja

Da li je globalizacija opcija, trend, evolutivni proces, svakodnevica, apstrakcija, realnost, ili je (u zavisnosti od stanovišta) sve pomenuto¹? Činjenica je da je globalizacija sama po sebi kontradiktorna i nadasve aktuelna tema sa prisutnošću u širokom krugu rasprava dnevno-političke prirode ili pak ekonomske, filozofske, etičke, ekološke, sociološke, kulturne i druge prirode. Globalizacija je tema po kojoj retko koji pojedinac, koji se iole bavio ovom problematikom, može ostati ravnodušan. U pitanju je jedna bipolarizovana tema koja sa jedne strane okuplja brojne vatrene pristalice globalizma, a sa druge strane žestoke protivnike, koje sve skupa karakterišu odsutnost jasne vizije u smislu šta će globalizacija «sutra» doneti svetu i njenim žiteljima. Delom zbog toga što se ni o kakvom vidu budućnosti ne može govoriti sa apsolutnom sigurnošću, jer je društvena sfera (i ekonomska samim tim) obavijena velom neizvesnosti i nepoznanice, ali i zato što je globalizacija u ovom obliku i fazi zaista nešto epohalno i nepoznato, te stoga teško predvidljiva kao fenomen.

Nije jednostavno jednoznačno definisati globalizaciju, univerzalno prihvaćene definicije globalizacije nema, a ako postoje, svakoj se može pripisati njena okrenutost ka jednom ili manjem broju aspekata globalizacije². Globalizacija se

* Asistent-pripravnik, Ekonomski fakultet Subotica – Novi Sad. Rad je primljen februara 2006. godine.

¹ Josifidis, Kosta i Prekajac, Zora (2001), Globalizacija i nacionalna ekonomija – ugrožena suverenost ili koegzistencija, u: Globalizacija i tranzicija, Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, pp. 51-64

² "Neumoljiva integracija tržišta, država-nacija i tehnologija u do sada neviđenom stepenu koja omogućava pojedincima, korporacijama i državama-nacijama da se protežu širom sveta dalje, brže, dublje i jeftinije nego ikad pre...širenje slobodnog tržišta kapitalizma do svake zemlje na svetu" (T.L. Friedman, The Lexus and the Olive Tree, 1999, pp. 7-8).

«... razvoj globalnih finansijskih tržišta, rast transnacionalnih korporacija i njihova sve veća dominacija nad nacionalnim ekonomijama.» (G. Soros, On Globalization, 2002, p.13)

"Integracija svetske ekonomije" (Gilpin R., 2001, Global Political Economy, p. 364)

"...nije ništa drugo do 'rekolonizacija' u novom ruhu.» (J. Neeraj, (2001), Globalisation or Recolonisation, pp. 6-7) ... Definicije preuzete iz "Globalizacija-definicije", Časopis

odnosi na intenziviranje i dinamiziranje društvenih i ekonomskih odnosa izvan državnih granica, što za posledicu ima sve veće i tešnje međusobne uticaje globalnih i lokalnih dešavanja. U pitanju je proces objedinjavanja ljudskih aktivnosti i ljudskih života kroz povezivanje različitih društvenih aktivnosti putem dinamizirane i intenzivirane ekonomske i svake druge integracije na regionalnom, kontinentalnom, međukontinentalnom i planetarnom nivou. Čitav proces je iniciran i podstaknut ključnim akterima globalizacije sa do sada neviđenim miksom kretanja informacija, ideja, tehnologija, kapitala i ljudi, pod dirigentskom palicom globalne elite i njihovog idejnog koncepta demokratskog liberalizma. Kao što smo napred istakli, globalizacija je fenomen prepoznatljiv sa više aspekata. Ekonomski aspekt globalizacije, sa čije se tačke gledišta globalizacija zaista i najviše razmatra, fokusira hegemoniju slobodnog tržišta i princip liberalizma u ekonomskoj nauci uz minimiziranu ulogu države tj. ekonomske politike u smislu regulisanja slobodno formiranih, perfektno funkcionišućih tržišnih mehanizama, što je institucionalizovano kroz funkcionisanje trilateralne³ u međunarodnim ekonomskim odnosima. Pod ekonomskom globalizacijom podrazumevamo sveopštu liberalizaciju kapitalnih i trgovinskih tokova na međunarodnom planu, kao i deregulaciju kretanja faktora proizvodnje u formi međunarodne mobilnosti kapitala, radne snage, ideja, informacija, tehnologije, itd. Svako obuhvatnije i celovitije definisanje globalizacije uključivaće i druge aspekte: ekološke, političke, tehnološke, vojne, infrastrukturne, ideološke, kulturne, istorijske,... Savremena globalizacija praćena je različitim *globalnim trendovima* počevši od jačanja ekološke svesti širom sveta; kulturne, etničke i religijske disproporcije tj. fragmentacije formalnih političkih struktura; globalne polarizacije i sve dubljeg jaza između bogatih i siromašnih; disproporcije u prirastu stanovništva tj. globalni rast stanovništva; dominantan i rastući uticaj subjekata i podstrekaca globalizacije; globalna ekonomska konsolidacija i formiranje Trilaterale u međunarodnim ekonomskim odnosima. S obzirom na ključnu tripolarizaciju u međunarodnim ekonomskim odnosima, kako sa aspekta tri međunarodne institucije koje regulišu odnose u konkretnoj sferi međunarodnog delovanja, tako i formiranja tri pola svetske privrede, u nastavku detaljnije razmatramo ključna obeležja globalne ekonomske konsolidacije i formiranja tri centra moći svetske ekonomije.

za političku teoriju i istraživanja globalizacije, razvoja i rodnosti, www.globalizacija.com

³ *Trilateral* podrazumeva tri institucionalna stuba međunarodne ekonomije na kojima počiva međunarodni ekonomski poredak. Reč je o Međunarodnom monetarnom fondu-MMF i Međunarodnoj banci za obnovu i razvoj-IBRD (osnovanim na Bretonvudskoj konferenciji 1944.godine) i Svetskoj trgovinskoj organizaciji (osnovanoj 1994.godine, kojoj je prethodio GATT sporazum koji je regulisao međunarodnu trgovinsku oblast skoro pola veka, sve do osnivanja treće međunarodne organizacije za trgovinsku oblast).

Trilateral se odnosi i na formiranje tri velika regionalna bloka ili tri centra moći: SAD, Zapadna Evropa i Azija.

Globalna ekonomska konsolidacija i formiranje Trilaterale

Zapadna Evropa, kao jedan od stubova svetske ekonomije, čvršća je nego ikada pre, uvođenjem jedinstvene valute tj. monetarnom unifikacijom i još ranije započetom konvergencijom makroekonomskih performansi posredstvom Mاستriht ugovora tj. Ugovora o formiranju EU 1992. godine. Proces evropskih integracija nije započeo devedesetih, već nakon II svetskog rata formiranjem evropskih zajednica u oblasti uglja i čelika, atomske energije i ekonomske zajednice (Pariskim ugovorom 1951. godine, odnosno, Rimskim ugovorom 1957. godine). To su početni integracioni koraci koji su imali jasnu putanju, ali koji su se manje ili više ubrzavali, odnosno, usporavali. Mnoge međunarodne okolnosti su sprečavale Evropu da se u potpunosti unificira i tako parira većitom rivalu SAD-u (raspad Bretonvudskog međunarodnog monetarnog sistema, naftni šokovi sedamdesetih godina XX veka, opšta međunarodna nestabilnost i kriza dugova,...), ali se konačna ekonomska unifikacija dogodila uvođenjem fiskalne i monetarne discipline putem ispunjenja pet makroekonomskih kriterijuma konvergencije⁴, uvođenjem eura i daljim teritorijalnim širenjem EU na istočni deo Evrope. Međutim, EU ima inherentne nedostatke koji se mogu identifikovati iz sledećih činjenica: EU je svakako jedna sveža integracija bez zaokruženog sistema federacije (nedostaje potpuni fiskalni monopol tj. fiskalni federalizam), u prošlosti bremenita sukobima (doskorašnjih ratnih neprijatelja, a sada participanata u evropskoj integraciji), sa nezadovoljavajućom mobilnošću radne snage (dok je mobilnost kapitala zadovoljavajuća) i sa još uvek snažnim prizvukom nedovoljnog političkog konsenzusa po ključnim globalnim pitanjima i jakim pojedinačnim nacionalnim identitetima. Da li će Evropa ipak morati izvršiti metamorfozu u federalnu državu sa apsolutnim monetarnim suverenitetom (kojeg ima) i fiskalnim suverenitetom (kojeg treba da zaokruži), sa jedinstvenom vojskom i vladom, ostaje da se vidi. Ali, za jačanje ovog bloka neki potezi moraju biti povučeni ukoliko se u bliskoj budućnosti želi ozbiljno parirati SAD.

Naredni blok je **Azija**. Bez sumnje najснаžniji blok zemalja u usponu, predvođenih Japanom, Južnom Korejom, Hongkongom, Kinom, Vijetnamom, Malezijom, Tajlandom, Tajvanom. Osamdesete godine XX veka su bile obeležene sa tri globalna ekonomska efekta: *prvi* je dužnička kriza koja je pogodila Latinsku Ameriku, Afriku, Istočnu i Centralnu Evropu, *drugi efekat* je veliko zaduživanje američke vlade uz stvaranje neverovatnog američkog državnog duga u doba Reganove administracije, i *treći efekat* je zapanjujući uspon Japana u svetskoj ekonomiji, praćen uspehom prva četiri zmaja (Južna Koreja, Tajvan, Hongkong, Singapur) - «leteće guske» Istočne Azije. Kada se posmatraju stope privrednog rasta

⁴ Mاستrihtski kriterijumi konvergencije za zemlje Evropske unije vezani su za makroekonomske indikatore javnog duga (ne veći od 60% GDP), inflaciju (ne višu od 1.5 % od tri zemlje članice sa najnižim stopama inflacije), kamatnu stopu (ne višu od 2% u odnosu na tri zemlje sa najnižim nivoima kamatne stope), valutnu stabilnost (najmanje dve godine valutne stabilnosti, bez devalviranja valute, u okviru Evropskog mehanizma za održavanje deviznih kurseva-ERM I) i budžetski deficit (ne viši od 3% u odnosu na GDP).

u poslednjih dvadesetak godina, jasno se može identifikovati grupa zemalja Istočne Azije (uključujući i Kinu) sa veoma dinamičnom stopom rasta ukupnog i *per capita* GDP. Iako je putem instrumenata ekonomske politike motivisano preduzetništvo i privatna svojina, «tigrovi» nikada nisu dozvolili bezrezervno i potpuno prepuštanje privrede liberalnom metodu privređivanja. Čak je i prioritarnim industrijama pružano niz povlastica i podrški, i jačana je orijentacija privrede na izvoz. Postojao je i visok nivo nacionalne štednje (inicirane, između ostalog, fiskalnim i monetarnim instrumentima ekonomske politike), a samim tim i visok nivo investicija u proizvodnu i trgovinsku oblast. Sfera lične potrošnje (ograničavanje uvoza inostrane luksuzne robe i kretanja kapitala u inostranstvo) kontrolisana je u korist prelivanja sredstava u onaj deo agregatne tražnje koji predstavlja domaće investicije i time jačan industrijski rast. Zemlje azijskog bloka su na vreme formulisale filozofiju razvoja i time omogućila manju podložnost njihovih ekonomija politikama razvijenih zemalja, što je između ostalog evidentno iz zavidnih stopa rasta GDP *per capita* (dakle privredni rast i pored visoke stope rasta stanovništva). Razvojni bum u ekonomijama ovih novindustrijalizovanih zemalja nije istovetan. Npr. Singapur, Južna Koreja, Tajland, itd. koje su ranije otvorile svoje privrede prema svetu (po uzoru na Japan kao pticu predvodnicu, te se simbolično nazivaju «guske u letu») imaju veći prosperitet u odnosu na druge zemlje u regionu koje su sa izvesnim zakašnjenjem sprovodile već isprobane recepte regionalnih ekonomskih reformi.

SAD su nakon II svetskog rata uspostavile hegemoniju na međunarodnoj sceni (i od tada implicitno ili eksplicitno uključene u sva krucijalna zbivanja na planeti u smislu propisivanja gotovih rešenja ili recepata koji inkorporiraju njihove nacionalne interese i propagiranje liberalne doktrine). Breton Vuds je sinonim za uspostavljanje međunarodnog posleratnog poretka koji inkorporira tri ključne međunarodne ekonomske institucije koje se smatraju jednim od ključnih aktera i podstrekača globalizacije (a sve pod dirigentskom palicom SAD). Po nekim mišljenjima, globalizacija je naglo intenzivirana kao rezultat programa reformi (tzv. «*Washington Consensus*»⁵) baziranog na monetarnoj stabilizaciji, deregulaciji i privatizaciji, odnosno, na ideji neoliberalizma koja je postepeno nakon II svetskog rata osvojila većinsku intelektualnu klimu i tako se ustoličila u vidu tačerizma i reganomike. Od tada neoliberalna doktrina je dominantna i nametnuta čitavom svetu kao jedina moguća i savršena (te tako i nekritički primenjivana u pojedinim zemljama, nezavisno od drugih, možda povoljnijih, rešenja pod interferencijom MMF i drugih međunarodnih ekonomskih organizacija). Sve u svemu, SAD su

⁵ Tvorac termina Vašingtonski konsenzus je John Williamson u radu «What Washington Means by Policy Reform »1990. godine. Autor pomenutog termina, opšteprihvaćenog u međunarodnim okvirima, naglašava razliku originalne verzije sadržine konsenzusa i tekuće verzije koja je trenutno dominantna i po autoru pogrešna jer se tumači isključivo u svetlu neoliberalizma ili tržišnog fundamentalizma sa bazičnim stavom da tržište rešava sve probleme. O originalnoj i tekućoj verziji Vašingtonskog konsenzusa, njihovoj komparaciji i pogrešnom tumačenju originalnog izraza, pogledati šire u Williamson, John (2000), *What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?*, The World Bank Research Observer, pp. 251–64.

neprikosnoveni ekonomski lider od druge polovine XX veka pa nadalje, koja se grčevito bori (svim sredstvima) da tu superiornu poziciju održi i u XXI veku i nametne malom broju zemalja koje se još uvek opiru interesu SAD.

Globalizacija - prošlost vs sadašnjost

Globalizacija je ekonomska krilatica devedesetih godina i samim tim tema je vatrene debate, s jedne strane pristalica, s druge strane kritičara globalizacije. Uprkos mnogim debatama i diskusijama na temu «nove» globalne ekonomije, današnja međunarodna ekonomska integracija nije bez presedana⁶, jer je ogromna prekogranična mobilnost roba, kapitala i ljudi postojala pedeset godina pre I Svetskog rata. I ovaj period globalizacije, baš kao i sadašnji, vođen je redukcijama barijera u trgovinskim odnosima i oštrim padovima u transportnim troškovima (tada zahvaljujući razvoju železnice i parobroda). Pokušaj globalizovanja završen je iznenada I Svetskim ratom, posle koga je svetski ekonomski poredak okrenut ka periodu surovog trgovinskog protekcionizma i strogih restrikcija na kapitalna kretanja. Tokom ranih tridesetih, Amerika je naglo povećala carine, a druge zemlje su uzvraćale, čineći Veliku depresiju još težom, rapidno obarajući obim međunarodne trgovine. Međunarodnih kapitalnih tokova praktično nije bilo u međuratnom periodu, pošto su vlade nametnule kapitalne kontrole u pokušaju izolacije svoje ekonomije od uticaja globalnog pada.

Kapitalne kontrole su zadržane i posle II Svetskog rata, s obzirom da su pobednici II Svetskog rata odlučili da održe devizne kurseve fiksnim i tako kreiraju globalnu stabilnost⁷. Ali, velike ekonomske sile su smatrale da je smanjivanje trgovinskih barijera bilo vitalno za oporavak svetske privrede. Tako je i uspostavljen GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*) 1947. godine, koji je organizovao seriju pregovora kojima su se postepeno smanjivale uvozne carine (GATT je bio zamenjen WTO (*World Trade Organization*) 1995. godine)⁸, a kasnije i druge necarinske barijere. Ranih sedamdesetih, Bretonvudski sistem je doživeo kolaps i valutama

⁶ O komparaciji sadašnje ere globalizacije i globalizacije pre I svetskog rata detaljnije je razmatrano u Michael D.Bordo, Barry Eichengreen, Douglas A.Irwin (1999), *Is Globalization Today Really Different than Globalization a Hundred Years Ago?*, NBER Working Paper i Dollar. David (2004), *Globalization, Poverty, and Inequality since 1980*, World Bank Policy Research Working Paper 3333

⁷ U Bretonvudskoj eri, inaugurisanje fiksnih, ali prilagodljivih, pariteta u kombinaciji sa održavanjem kapitalnih kontrola (koje olakšavaju odbranu objavljenih pariteta valute), pokušaj je stvaranja globalne stabilnosti kao kombinacije *discipline* koja je egzistirala u doba zlatnog standarda od 1880-1914. (kao uzora globalne ravnoteže i discipline kroz funkcionisanje automatskih mehanizama prilagodavanja) i određene doze *fleksibilnosti* koja anulira rigidnost i negativne konsekvence automatskog prilagodavanja po ciljeve unutrašnje ravnoteže (uz mogućnost prilagodavanja pariteta u uslovima postojanja fundamentalne neravnoteže).

⁸ O istoriji i praksi međunarodne trgovinske politike, videti šire u Prekajac, Zora (2005), *Međunarodna ekonomija*, pp. 169-219, Novi Sad

je dozvoljeno da fluktuiraju jedna u odnosu na drugu⁹ povodeći se tržišnim snagama. Ovo je signaliziralo preporod globalnog kapitalnog tržišta. Amerika i Nemačka su ubrzo prestale kontrolisati priliv i odliv kapitala, Britanija je poništila kapitalne kontrole 1979. godine, Japan uglavnom 1980. godine, a Francuska i Italija nisu napustile posljednje od njihovih restrikcija na prekogranične investicije do 1990. godine¹⁰.

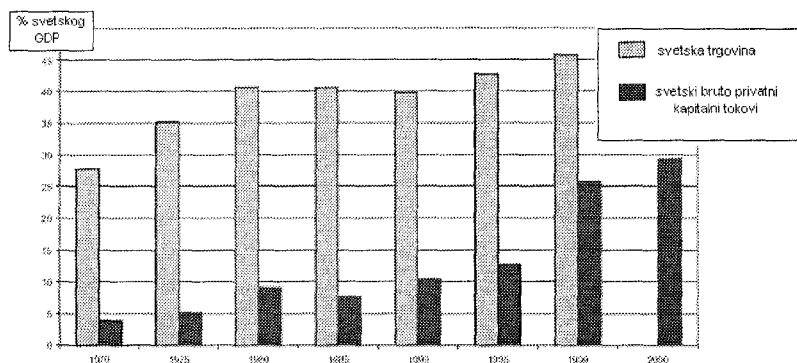
Dva su izvora globalizacije¹¹ predstavljala faktor ubrzavanja prekograničnih tokova proizvoda i kapitala. Jedan izvor je *tehnološki progres* u smislu naglog pada troškova komunikacije i barijera vremena i prostora koje su razdvajale nacionalna tržišta, dok drugi izvor predstavlja liberalizacija. Kao rezultat GATT pregovora i odluka na nacionalnom nivou, skoro sve zemlje snizile su barijere za međunarodnu trgovinu. Trgovinska liberalizacija inicirana neposredno posle II Svetskog rata posredstvom GATT, praćena je kapitalnom liberalizacijom koja je vrhunac dostigla krajem XX veka, što se jasno identifikuje na grafičkom prikazu.

⁹ Period primene prilagodljivih fiksnih pariteta kao režima deviznih kurseva u Bretonvudskoj eri do 1971. godine (koja obeležava kolaps BW Međunarodnog monetarnog sistema ukidanjem konvertibilnosti dolara u zlato) nasleđuje period fluktuiranja najvažnijih svetskih valuta (jena, dolara i cura), sa različitim deviznim aranžmanima za ZUR koje primenjuju aranžmane od čvrstih fiksnih pariteta (u formi valutnog odbora, dolarizacije ili monetarne unije), preko mekih pariteta ili središnjih aranžmana (u formi korpe pariteta, pokretnog pariteta, pokretnog ili monitoring koridora), sve do relativno fleksibilnijih aranžmana u formi rukovodenog ili upravljanog fluktuiranja.

¹⁰ Kolapsom BW MMS barijere na kapitalnu mobilnost se postepeno ukidaju, najpre među najrazvijenijim zemljama, a od devedesetih ovaj trend je aktuelan i sa aspekta ZUR. Kapitalna deregulacija apostrofirala je pitanje mogućnosti opstanka konvencionalnih fiksnih pariteta ili središnjih aranžmana s obzirom na podložnost istih brzim i naglim kapitalnim preokretima vođenim špekulativnim aspiracijama i time opasnosti nastupanja valutnih kriza. S obzirom na sadašnju globalnu tendenciju ka kapitalnoj liberalizaciji, formirao se konsenzus ka bipolarnom gledištu koje naglašava mogućnost primene samo dve ekstremne varijante u izboru režima deviznog kursa tj. čvrstih fiksnih pariteta (valutni odbor, dolarizacija, monetarna unija) ili fleksibilnih aranžmana (u formi rukovodenog ili čistog fluktuiranja), kao jedinih solucija koje mogu izdržati pritisak kapitalne mobilnosti.

¹¹ Dollar, David (2004), *Globalization, Poverty, and Inequality since 1980*, World Bank Policy Research Working Paper 3333

Grafički prikaz trenda trgovinske i finansijske liberalizacije od 1970. do početka XXI veka

Izvor: Thierry Apoteker and Emilie Crozet (2003), *Davos versus Porto Alegre: A survey on key issues behind international trade and financial integration and liberalisation*, Isini's seventh international congress

Trend ka globalizaciji je sasvim jasan, ali je stepen globalizovanosti često preuveličan, naročito u poređenju sa globalizacijom evidentnom u periodu pred I Svetski rat. Naime, razmatrajući tržišta robe, kapitala i radne snage možemo doneti čak dijametralno suprotne zaključke. Jedna od mera po kojoj možemo da sudimo o integrisanosti produktnih tržišta jeste *odnos trgovine i outputa* kao indikatora otvorenosti konkretnih ekonomija. Razmatrani odnos je naglo povećan u mnogim zemljama od pedesetih, ali Britanija i Francuska su za nijansu otvorenije danas nego 1913. godine, a Japan čak i manje otvoren nego tada. Drugi sud o jačini trgovinske integrisanosti jeste stepen *međunarodne konvergencije cena*. Teoretski posmatrano, slobodna trgovina doprinosi sniženju cena i njihovoj konvergenciji, s obzirom na znatan pritisak međunarodne konkurencije. Međutim, dokazano je da postoji velika divergencija u cenama koja traje već duži period. Jedan od razloga egzistencije ove divergencije cena jeste opstajanje uvoznih barijera u necarinskim, manje vidljivim oblicima, što implicira zaključak da trgovinske barijere, iako znatno redukovane, nisu u potpunosti iščezle kao instrument trgovinske politike. *Finansijska tržišta* nisu ni blizu integrisana u odnosu na posmatrani period pre I Svetskog rata. Uprkos novonastaloj popularnosti međunarodnih investicija, kapitalnih tržišta, postoje indikatori koji upućuju na činjenicu veće integrisanosti na početku dvadesetog veka, nego krajem tog veka. Takođe ni strane direktne investicije, uključujući kontrolu imovine ili preduzetništva, preko nacionalnih granica, nisu novi fenomeni. Dok su produktna i kapitalna tržišta postala rastuće integrisana u periodu nakon II Svetskog rata, *tržišta radne snage* nisu. Desetine miliona ljudi radi izvan njihovih domovina, ali ipak radna snaga je manje mobilna nego što je bila u drugoj polovini XIX veka, kada je nekih 60 miliona ljudi napustilo Evropu na putu za Novi svet. Čak i unutar Evropske Unije, koja daje svojim građanima pravo da rade i žive u bilo kojoj zemlji članici EU, mobilnost radne snage nije zavidna zbog jezičkih i kulturnih barijera, kao i nekompatibilnih obrazovnih i profesionalnih kvalifikacija. Navedeno može navesti na zaključak da iako je trend globalizacije neminovno prisutan, svetska ekonomija je još uvek daleko od istinske i potpune integracije.

Globalizacija je fenomen koji je započet početkom XVI veka i nastavljen do kraja XIX veka, ali sadašnja faza globalizacije ima karakteristike koje je diferenciraju u odnosu na prošlost. Naime, veliki deo sveta nije učestvovao u globalnoj ekonomiji pre 1914. godine. Danas, mnoge ekonomije više nego ikada ranije, su otvorile svoje granice za trgovinu i investicije. Ne samo razvijene zemlje, već i zemlje u razvoju u Aziji, Latinskoj Americi i zemlje u tranziciji Centralne i Istočne Evrope, koje su prihvatile tržišne reforme. Druga razlika jeste činjenica da je globalizaciju u XIX veku pratio pad transportnih troškova, dok je za tekuću fazu globalizacije aktuelan pad komunikacionih troškova preko jeftine i efikasne globalne mreže. Savremenu fazu globalizacije često tumače kao «*skupljanje prostora, vremena i iščezavanje granica*¹²» i smatra se da je u tekućem obliku karakterišu integracija i dinamizacija. *Integracija* u smislu jačanja međuzavisnosti između delova sveta, a *dinamizacija* u smislu ubrzavanja i intenziviranja ove integracije.

Krucijalna obeležja savremene globalizacije jesu¹³:

- *Nove karakteristike globalnih tržišta*
- pre svega deviznih i kapitalnih globalnih tržišta, koja posluju 24 časa, pokrivajući celu planetu
- *Novi učesnici* - međunarodne finansijske institucije, multinacionalne i transnacionalne kompanije i interesna mreža tj. mreža nevladinih organizacija, koji svi skupa prevazilaze granice nacionalnog suvereniteta
- *Nova pravila* - multilateralni sporazumi vezani za robu, usluge, intelektualnu svojinu, investicije, itd., sa naglaskom da takvi sporazumi još više sužavaju delokruge nacionalnih vlada
- *Nova sredstva globalizovanja* - medijske mreže, telefoni nove generacije, Internet veze

Ideološki temelji sadašnjeg globalnog stanja – koncept neoliberalizma

Dominantna civilizacija je zapadna civilizacija koja je zasnovana na vrednostima *doktrine liberalizma*. Klasične liberalne ideje vezuju se pre svega za *Adama Smita* i njegovu čuvenu metaforu o «*nevidljivoj ruci*» koja vodi pojedince da ostvarujući svoj vlastiti interes, ostvaruju i interese društva u celini, iako im to nije bila eksplicitna namera. Smita zajedno sa ostalim engleskim klasičnim liberalnim ekonomistima smatraju autorom doktrine deregulacije.

Nakon II Svetskog rata opšta intelektualna klima bila je u potpunosti nenaklonjena liberalnim idejama (dominantne su bile kejnzijanske, socijaldemokratske, demohrišćanske ideje, koje su u manjoj ili većoj meri državu videle kao krucijalnog regulatora ekonomske sfere). Pomisao, da država dobrovoljno redukuje svoju ulogu u privredi, da se potpuna sloboda pruži

¹² Human Development Report (1999), *Globalization with a Human Face*, UNDP – United Nations Development Programme, www.undp.org

¹³ ibidem

preduzećima, a tržištu prepusti donošenje socijalnih, političkih, ekonomskih i svih drugih odluka, bila je u posleratnom periodu nezamisliva, da bi se relativno brzo došlo do opšteg prihvatanja liberalne teze i relativno brzog obrta situacije (kao svojevrsni dokaz prihvatanja neoliberalnog koncepta navodimo činjenicu da je u poslednjih 20 godina, čak 10 dobitnika Nobelove nagrade za ekonomiju poteklo iz Čikaške škole). Naime, *Čikaška škola* predstavljala je jezgro širenja liberalne ideologije, na čelu sa filozofom i ekonomistom F.fon Hajekom i njegovim učenicima M. Fridmanom i Dž.Stiglerom koji su uporno propagirali pomenutu ideologiju šireći se kroz brojne institucionalne oblike (istraživački centri, publikacije, instituti).

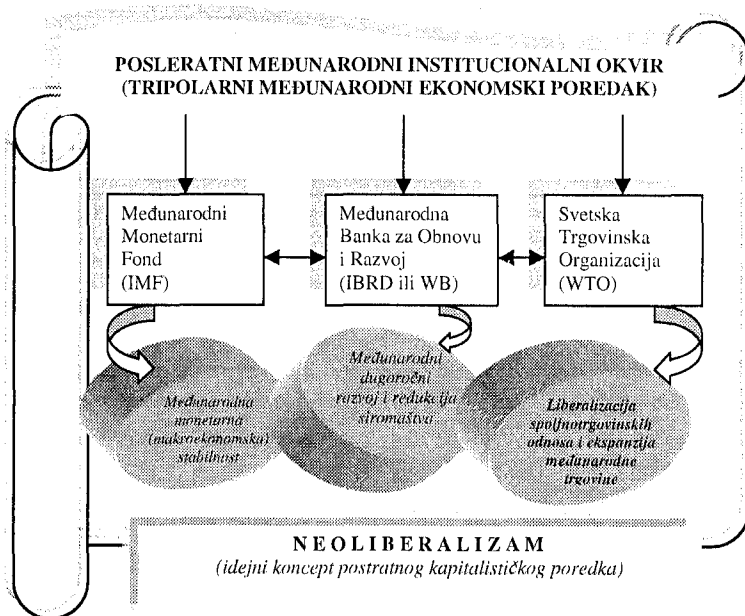
Prvo liberalno vladanje na *nacionalnom nivou* simbolizovali su M.Tačer i R.Regan početkom osamdesetih. Osnova liberalizma bila je «sloboda» (latinska reč *liberalis* = slobodan) u svim segmentima privrede, sloboda za sve, osim za državu. Konkurencija je pokretačka snaga efikasne alokacije resursa, a tzv. država blagostanja (*Welfare state*¹⁴) mora biti transformisana u smislu ozbiljne redukcije javnog sektora, što se postiže privatizacijom (kao još jednom ključnom reči kada govorimo o liberalizmu). Ovaj liberalizam, koji smatramo inherencijom globalizacije, zovemo **neoliberalizam**, kako bi ga odvojili od liberalizma kojeg su zastupali klasični engleski ekonomisti na čelu sa A.Smitom. Na globalnom, *međunarodnom nivou*, neoliberalizam su propagirale međunarodne finansijske institucije (kao što su MMF, WTO i IBRD), insistirajući na slobodi trgovinskih odnosa, slobodi cirkulacije kapitala i slobodi investiranja. Kao što se na ilustraciji vidi, svaka od ovih institucija imala je svoj delokrug funkcionisanja na međunarodnom nivou. Za zemlje u razvoju, odnosno, zemlje u tranziciji (za koje je MMF propisao kratkoročne recepte za vođenje ekonomske politike) insistira se na potpunoj deregulaciji (liberalizovanje trgovine i nesmetano funkcionisanje tržišta), privatizaciji, makroekonomskoj stabilizaciji (pre svega inflacionoj stabilnosti), kao i redukciji funkcija i manevarskog prostora za delovanje nacionalnih vlada¹⁵, neovisno od konkretnih makroekonomskih performansi i drugih, možda povoljnijih rešenja, krucijalnih za ispravljanje debalansa na planu unutrašnje i spoljne ravnoteže. Kombinacija makroekonomske stabilizacije, privatizacije i deregulacije, kao tri ključna elementa razvojne strategije u formi predloga upućenog osamdesetih godina zemljama u razvoju od strane razvijenih ekonomija, predstavlja tzv. Vašingtonski konsenzus.

Ključno pitanje je da li su promoteri ove doktrine, koja je osnov i neizostavni deo ekonomske politike većine država na svetu, zaista potpuno i bezrezervno primenjivali recepte koje nameću celom svetu (tu pre svega mislimo na SAD koje se

¹⁴ Videti šire: Josifidis, Kosta (2004), *Makroekonomija* (poglavlje XVII – *Nacionalna ekonomija i globalizacija*, pp. 521-537), Novi Sad i u Josifidis, Kosta i Prekajac, Zora (2001), *Globalizacija i nacionalna ekonomija - ugrožena suverenost ili koegzistencija*, Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, pp. 51-64

¹⁵ O nekritičkoj primeni unificiranih neoliberalnih recepata od strane MMF za zemlje članice sa problemima eksterne neravnoteže, videti u «Globalization and It's Discontents», Joseph Stiglitz, 2002. godina i u «Post Washington Consensus», Joseph E. Stiglitz, 2005. godina

smatraju «hramom primenjenog liberalizma» i predstavljaju prototip neoliberalnog koncepta). U vezi sa pomenutom dilemom valja istaknuti činjenicu da su 150 godina pre II Svetskog rata SAD bile sklone protekcionizmu. Dok su SAD razvijale i jačale svoju industriju nisu imale vremena za princip «*laissez faire-laissez passer*¹⁶». Tek kad je ekonomski ojačala (pod plaštom dugogodišnje primene protekcionističke politike) i kada se nakon II Svetskog rata izdigla kao neprikosnovena i najveća ekonomska sila (zbog nerazorene privredne infrastrukture u ratnom periodu), tada je ostatku sveta počela da propoveda neoliberalnu doktrinu, što svakako nije bila tajna njenog uspeha, niti uspeha bilo koje jake i zrele ekonomije, jer je pravilo da inicijalno industrija mora biti zaštićena adekvatnom protekcionističkom ekonomskom politikom, dok ne bude sposobna da parira drugim industrijama na međunarodnom tržištu (tako je bilo sa SAD nakon revolucije, Nemačkom pod Bizmarkom, Japanom nakon II svetskog rata). Čak se Reganov period u Americi (za koji se vezuje neprikosnoveni i ozvaničeni liberalni uspon) smatra, po mišljenju nekih stručnjaka, najvećim zamahom protekcionizma posle 1930. godine, jer je američkoj industriji obezbedio više uvoznih povlastica nego svi njegovi prethodnici zajedno.

Ilustracija institucionalne tripolarizacije međunarodnog ekonomskog poretka¹⁷

¹⁶ Približan prevod: Pustite da stvari idu svojim tokom. Videti u: Josifidis, Kosta (2004), *Makroekonomija*, p. 97, Novi Sad

¹⁷ Autorski prikaz

Da li je neoliberalizam savršeno i jedino moguće rešenje? Nije. Da nije savršeno se pokazalo, između ostalog, na ne baš uspešnim sprovođenjima receptata IMF u zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju (zemlje Latinske Amerike, Indonezija, Turska, neke novoindustrijalizovane zemlje i zemlje u tranziciji)¹⁸. Sve je veći otpor nekritičkom prihvatanju terapije međunarodnih finansijskih institucija, koji vremenom postaje masovniji i koji se manifestuje sa svih strana sveta brojnim političkim promenama praćenih porukama i protestima protiv globalizacije tj. međunarodnih ekonomskih institucija (pre svega IMF i WTO) i drugim simbolima neoliberalnih dogmi. Mnoge zemlje nekritički, prebrzo i nepromišljeno su napustile tzv. makroekonomsko planiranje, koje se pre svega neopravdano vezivalo za bivše socijalističke režime, iako je u periodu od 1960-1980. godine bio svetski fenomen, karakterističan čak i za razvijene kapitalističke zemlje. Sa rastom popularnosti liberalizacije, deregulacije i privatizacije, makroekonomsko planiranje (nacionalni planovi razvoja) se napušta kao eksponat socijalističkih (poraženih) ekonomskih odnosa. Da neoliberalizam nije neprikosnoven, dokazuje između ostalog činjenica da je zemlja, koja godinama ima najveći rast na svetu i superiorne interne i eksterne makroekonomske pokazatelje, tipičan primer uspeha nacionalnih planova razvoja i odbacivanja unificiranog neoliberalnog koncepta. U pitanju je Kina¹⁹ gde je upravo završeno sprovođenje Desetog petodišnjeg plana (2001-2005) i u kojoj se strukturne reforme sprovede po sopstvenom receptu (a ne nametnutom i izdiktiranom). Pomenuta zemlja se sa punim pravom (iako nije napustila makroekonomsko planiranje i planove nacionalnog razvoja) može pohvaliti neverovatnim uspehom, što svakako nije slučaj sa zemljama u tranziciji koje su ostvarile neuporedivo skromnije uspehe napuštajući državnu regulaciju i planove, a uspostavljajući univerzalni koncept neoliberalizma (izuzetak možda predstavljaju Slovenija i Estonija).

¹⁸ O neuspehoj primeni i negativnim efektima neoliberalnog recepta privatizacije, stabilizacije i liberalizacije u ZUR piše Stiglitz, Joseph E. (2002), *Development policies in a world of globalization*, Columbia University

¹⁹ Kina, od početka sprovođenja tržišnih reformi početkom osamdesetih, ostvaruje izvanredne rezultate na polju ekonomskog prosperiteta. Čak i u uslovima izbijanja i kulminacija finansijskih kriza u Istočnoj Aziji u poslednjoj deceniji XX veka, Kina zadržava superiorne makroekonomske performanse. Realni ekonomski rast u osmoj deceniji XX veka u proseku je iznosio 9,3% godišnje, u devetoj deceniji u proseku 10,1%, od 1999-2004. godine u proseku 9% (za 2004. godinu stopa rasta je iznosila 9,5%). Inflacione performanse takođe su zadovoljavajuće, daleko ispod nivoa karakterističnih za ostale ZUR, a približno na nivou inflacije najrazvijenijih zemalja (prosečna stopa za 2004. godinu iznosila je 2,4%). Superiorna je i eksterna pozicija Kine u vidu snažnog izvoznog rasta i beleženja deficita u tekućem delu platnog bilansa (za 2004. godinu, podatak je skoro 50 milijardi dolara suficita u tekućem delu platnog bilansa), kao i priliv stranih direktnih investicija koji je ubedljivo najveći u svetu (u 2004. godini je neto priliv stranih direktnih investicija iznosio 56 milijardi \$), rast deviznih rezervi (u 2004. godini rast za 206 milijardi \$). Na osnovu navedenih neoborivih dokaza, Kina se navodi kao eklatantan primer uspeha nacionalnih strategija razvoja i odbacivanja nekritičkog implementiranja neoliberalnih receptata po principu «one size fits all». Liberalizacija u svim aspektima bila je promišljena, isplanirana i inkorporirana u planove razvoja. Podaci su preuzeti iz «Global Development Finance», 2005. godina, www.worldbank.org

Globalizacija i implikacije po asimetričan globalni ekonomski razvoj

Slobodno kretanje robe, kapitala, radne snage, kao i integracija tržišta, u kombinaciji sa rapidnim razvojem tehnologije doveli su do neslućenih mogućnosti ljudskog razvoja i potencijalnog iskorenjivanja globalnih problema u obliku siromaštva, gladi i bede, kao i ogromnog jaza bogatih i siromašnih nacija. Dakle, jedan aspekt posmatranja globalizacije je pozitivan, jer se fokusira potencijal povećanja produktivnosti i životnog standarda širom sveta²⁰. I zaista, povećanje obima trgovine na globalnom nivou, kao i intenziviranje investicionih odnosa, neverovatan naučno-tehnološki progres, sveopšte otvaranje privreda, brzo povezivanje ljudi širom sveta novim komunikacionim vezama, internacionalizacija ideja i informacija, predstavljaju mogućnosti koje ispostavlja globalizacija, a koje bi se mogle iskoristiti za ljudski napredak.

Sadašnje tendencije u svetu, međutim, ukazuju da su ove mogućnosti ili potencijali ekonomske globalizacije neravnomerno raspoređeni i da u skladu sa tim proizvode diskriminaciju i neravnopravnost, još više produbljujući pomenute globalne falinke. Zahvaljujući neoliberalnoj politici kao ideološkom temelju globalizacije u sadašnjoj fazi, jačaju paradoksi u vidu sve većeg jaza između bogatih i siromašnih. Iako normativno proklamovani od strane UN, ciljevi u domenu ljudskog razvoja, ekologije, socijalne politike i ljudskih prava - nisu dosledno ostvareni, jer su u senci dominantne snage globalnog tržišta tj. globalne konkurencije. Profitni ciljevi tržišnih igrača i žudnja za prisvajanjem što većeg materijalnog i finansijskog bogatstva, anulirali su ostvarenje humanih ciljeva i deformisali suštinu razvoja, a to je širenje i uvećavanje blagostanja ljudi širom planete. Svih ljudi, širom planete, se posebno naglašava, jer je evidentno da je globalizacija u ovom obliku donela tkz. asimetrični poredak, odnosno, donela je rastuću nejednakost u smislu koncentracije moći i ekonomskog bogatstva u šaci grupe ljudi, zemalja, kompanija, i na taj način marginalizaciju u još većem smislu za ogromnu većinu planete koja sve više i više siromaši. Mnoga dobra i aktivnosti koje ljudi smatraju relevantnim za svoje blagostanje nisu ona koje eksplicitno obezbeđuje nekontrolisano, moćno i otvorenije nego ikad globalno tržište, već su to dobra i aktivnosti koja su često pod njegovim uticajem istisnuta, neobezbeđena ili smeštena u drugi plan.

²⁰ Globalno integrisana ekonomija može voditi ka međunarodnoj mobilnosti i specijalizaciji radne snage između zemalja, dozvoljavajući zemljama sa niskim nadnicama da se specijalizuju u radno intenzivnim oblastima, dok će visokodohodne zemlje koristiti radnike na produktivnije načine. Savremene globalne okolnosti dozvoljavaju preduzećima ostvarivanje ekonomije obima, a kapital može biti transferisan u bilo koju zemlju koja ponudi produktivnije investicione prilike, a ne zarobljen na domicilnom tržištu finansirajući projekte sa siromašnim prinosima. Ukratko, možemo konstatovati da globalizacija proizvodi tri ključne koristi: proizvođači u određenoj zemlji imaju pristup naj-modernijoj tehnologiji, investicije konkretne zemlje nisu ograničene na domaće izvore štednje i prodaja nacionalnih proizvoda nije više ograničena na domaće tržište.

Globalizacija je protivrečan proces koji stvara različite efekte za centar i periferiju, pri čemu razvijene i dominantne ekonomije diktiraju pravila igre (globalizacije) i predstavljaju subjekat, dok su nerazvijeni i nemoćni objekat međunarodnih ekonomskih zbivanja i aktivnosti. O pomenutoj konstataciji najbolje govori činjenica o abnormalnoj i neviđenoj polarizaciji razvijenosti (između pojedinih zemalja i unutar njih) i sledstveno tome marginalizaciji većine svetskog stanovništva i njegovoj rekolonijalizaciji. Situacija u svetu je alarmantna, jer svetom dominiraju nerazvijenost, siromaštvo, nepotpuna ishranjenost i glad u preko 130 zemalja (u tim zemljama živi 75% svetskog stanovništva, koja proizvode svega 20% svetskog DBP), dok je s druge strane bogatstvo i moć koncentrisano u svega 30 razvijenih zemalja. Nepravdičnost i nejednakost unutar jedne zemlje i između zemalja je često pominjana negativnost savremenih globalnih tendencija, naročito od osamdesetih godina XX veka. Raslojavanje i rastuća ekonomska asimetrija unutar pojedinih zemalja takođe je vidljiva u činjenici da sve manje bogatih pojedinaca poseduje sve veći kapital, sledstveno tome je veći broj onih ispod donje granice egzistencijalnog minimuma. Nekoliko procenata najbogatijeg segmenta stanovništva ima u svom vlasništvu više od polovine nacionalnog bogatstva²¹. I nejednakost između zemalja je dostigla nezabeležen nivo. Gepovi između petine najbogatijih zemalja i petine najsiromašnijih ukazuju na činjenicu da je dohodni gep rastao od 30:1 u 1960. godini, do nivoa od 74:1 u 1999. godini; najbogatija petina je obuhvatala 86% svetskog GDP, a najsiromašnija petina samo 1%; 68% stranih direktnih investicija vezano je za najbogatije, a svega 1% za najsiromašnije; gep u izvozu je 82% nasuprot 1% tj. grupi najbogatijih je u 1999. godini pripadalo 68-86% svetskog bruto nacionalnog proizvoda, izvoza roba i usluga i stranih direktnih investicija, dok je petina sa dna ostvarivala svega 1%. Krajem devedesetih godina XX veka, 200 najbogatijih ljudi sveta su udvostručili vrednost svoje imovine za svega nekoliko godina. Imovina trojice najbogatijih ljudi sveta premašuje GDP svih najsiromašnijih zemalja sveta sa preko 600 miliona stanovnika. Jedan procenat najimućnijih ima veći prihod nego 57% najsiromašnijih (1,2 milijarda ljudi), koji žive u ekstremnoj bedi²².

Protivrečnost svakako predstavlja propovedanje nagle liberalizacije privreda nerazvijenih zemalja po modelu tzv. šok terapije, dok razvijene zemlje ne samo da su se razvile uz protekcionističke mere, već i u fazi ekonomske razvijenosti implicitno zadržavaju, pa čak i šire svoje protekcionističke aspiracije. U ranim

²¹ Ovo se prvenstveno odnosi na Sjedinjene Američke Države (SAD), mada takvi trendovi postoje i u drugim kapitalističkim zemljama. I druge zemlje OECD-a su ispoljile ogroman porast nejednakosti od osamdesetih, naročito Švedska i Velika Britanija. Unutar Kine jasno se razdvajaju po stepenu razvijenosti područje obale koje je izvozno orijentisano i unutrašnjosti, a zemlje Istočne Evrope imaju najveći dosad porast koeficijenta koji meri dohodnu nejednakost (tzv. *Gini coefficient*).

²² Podaci korišćeni iz HDR (Human Development Report), 1999. godina

fazama razvoja nagla liberalizacija ne može doneti pozitivne efekte, niti se razvoj može spontano dogoditi uz savršeno delovanje tržišnih snaga²³.

Paradoksalna je svakako i činjenica da moćne globalne korporacije, pa čak i pojedinci, raspoložu većom imovinom od većine država na svetu, što jasno ukazuje na haotično stanje deregulisanja i centralizovanja. Nacionalne granice iščezavaju, a formiraju se transnacionalni monopoli, pritom se poništava i degradira suverenitet pojedinih država, na račun supranacionalne vlasti vojnih i ekonomskih super sila. Dok su nekada države egzistirale kao vladari tržišta, sada je situacija dijametralno suprotna s obzirom da je globalizacija vremenom učinila nepoželjnim tradicionalne funkcije nacije-države, a novonastale promene na globalnom planu uveliko ograničavaju (ako ne i ukidaju u potpunosti) manevarski prostor delovanja nacionalnih država. «Nadnacionalni kapital nema mnogo milosti prema socijalnoj politici, ravnomernoj brizi za sve slojeve stanovništva, a posebno za one koji nisu u stanju da stvaraju profit. Sve veća nezadovoljstva masa koja se tim povodima javljaju, usmerena su na svoje vlade kojima su, pak, ruke vezane. Postoji konstantan ogroman globalni dug, s jedne strane, nasuprot enormnih profita od globalnih aktivnosti i ovaj gep se neprestano širi. Zato nije čudo što se na sve većim prostorima globalizacijskih gubitnika proces globalizacije doživljava naprosto kao nastavak već dobro poznate kolonizacije, odnosno zapadnog imperijalizma. Tako će biti sve dok globalna nejednakost bude bivala sve jače izraženom.»²⁴

Na globalnom finansijskom tržištu preovlađuju *špekulativne aktivnosti* kao posledica brzog i snažnog otvaranja kapitalnih računa, koji uzdrmavaju temelje čitave svetske ekonomije i formiraju opasnost od velike finansijske nestabilnosti, kakva je već viđena u poslednjoj deceniji XX veka počevši od Meksičke krize 1994.godine, Azijske krize 1997/1998.godine, krize u Rusiji 1998.godine, Brazilu 1999.godine, u Turskoj i Argentini početkom XXI veka. Finansijski tokovi su u stanju da se gotovo preko noći obrnu u suprotnom pravcu, te takvi nemiri imaju dalekosežne posledice ne samo na zemlju tangiranu obrtima finansijskih tokova, već i šire, na regionalnu i svetsku ekonomiju, s obzirom na prenošenje efekata krize na druge zemlje i regione zbog čvrste i rastuće ekonomske integrisanosti na međunarodnom nivou. Globalne finansijske krize se više ne smatraju pukim incidentima, već su postale sistemski komponenta i imanentna karakteristika sadašnjeg, neregulisanog globalnog finansijskog tržišta. Ono što je potrebno za predupređivanje finansijskih kriza jesu institucije i regulacija na nacionalnom nivou (u formi nametanja diferenciranih kapitalnih barijera s obzirom na ročnost i vrstu konkretnih kapitalnih tokova), ali i zajednička akcija na globalnom nivou (favorizovanje gradualne strategije u odnosu na kapitalnu liberalizaciju od strane MMF-a), sa

²³ "Ne postoji teorijska osnova za verovanje da će u ranim fazama razvoja, tržište samo po sebi dovesti do efikasnih rezultata", Stiglitz, Joseph E. (2005), *Post Washington Consensus*, Initiative for Policy Dialogue, Columbia University, p. 4

²⁴ Petrović, Dejan (2004); *Filozofske implikacije globalizma i antiglobalizma*, www.globalizacija.com

namerom redukcije naglih i nestabilnih kratkoročnih kretanja kapitala (pre svega kratkoročnih, špekulativnih portfolio investicija).

Progresi načinjeni zahvaljujući isključivo ovoj fazi globalizacije, u formi kreacije enormnih potencijala za ekonomski prosperitet, su nesporni i nepobitni i zato potezi koje treba povući sa aspekta većeg respekta ljudskog i održivog razvoja ne smeju anulirati i na bilo kakav način umanjiti pomenute pozitivne elemente obezbeđene globalizacijom. Potrebno je inkorporirati kontrolni mehanizam u sada prilično «divlje» globalno tržište tj. formirati institucije i pravila, koja neće umanjiti dosadašnja postignuća, ali će umanjiti negativne uticaje globalizacije po ljudski i održivi razvoj. Opasni trendovi kao propratni elementi globalizacije u vidu rastuće marginalizacije, ljudske nesigurnosti i asimetričnosti, nisu neizbežni, ni nepredupredljivi. Negativne posledice moguće je preduprediti uspostavljanjem i rekonstrukcijom upravljanja na svim nivoima: lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom. Naime, jasno je iz negativnih događaja koje produkuje globalizovano finansijsko tržište, da koncept apsolutne dominacije tržišta i poslovnih interesa tj. deregulacije i liberalizma, više ne drži vodu, te je potrebno preispitati kakav koncept upravljanja tj. reregulacije je potreban rastuće integrisanoj globalnoj ekonomiji. U takvom ambijentu svaka zemlja ili region zahtevaće posebna rešenja, pa je umesto dosadašnje ideologije (propisivanje istog liberalnog recepta za sve), potrebno uvesti pragmatična, diferencirana rešenja. Globalno otvorenom tržištu potrebne su institucije i politike koje će omogućiti i koristiti od globalizacije ravnomerno distribuirati i time preduprediti rastući trend asimetričnosti u svetu.

Zaključak

Ekonomski aspekt globalizacije uključuje opštu liberalizaciju trgovinskih i finansijskih aktivnosti, opštu deregulaciju u smislu minimiziranja aktivnosti države i privatizacije državnih funkcija i usluga, pojavu novih aktera na međunarodnoj sceni sa stalno rastućim uticajem na međunarodne ekonomske odnose (Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svetska trgovinska organizacija, transnacionalne i multinacionalne kompanije i neformalne grupe sa ogromnim globalnim uticajem, kao što je G-7). Sa aspekta ekonomskih politika konkretnih zemalja neoliberalno stanovište uzima se kao datost i to u formi slobode kretanja robe, kapitala i usluga, privatizacije i eliminisanja koncepta javnog dobra, kao i smanjivanja javnih izdataka za socijalne usluge. Globalna pravila su postavljena. Vašingtonski konsenzus i dominacija tržišnog fundamentalizma, kao kompromis američkih ekonomista, političara i akademika (odnosno vlade SAD i međunarodnih finansijskih institucija kojima ova zemlja u ogromnoj meri dominira), institucionalizovao je američke interese u tri aspekta: deregulacija, privatizacija i monetarna stabilizacija. Ovaj konsenzus svetski centri moći su bezrezervno podržali i tako prihvatili proces globalizacije koji se u ovom obliku grubo naziva amerikanizacija. Globalni poredak inicira potiskivanje nacija u drugi plan, a izdizanje totalitarnog, a ponekad i utopijskog, neoliberalnog internacionalizma. Najveća pretnja ovakvom

internacionalizmu svakako jeste renacionalizacija tj. oporavak i jačanje nacionalnog suvereniteta, i to takvog nacionalnog suvereniteta koji se kosi sa interesima najjačih. Nacionalne vlade redukuju svoju moć, dok novu svetsku vladu čine transnacionalne kompanije, međunarodni kapital i mreža interesa najbogatijih.

Na kraju, šta treba činiti i kakvo rešenje primeniti u konkretnim zemljama u smislu prihvatanja ovakvih međunarodnih okolnosti, prilagođavanja globalnim okolnostima ili odbacivanja u formi izolacije i autarkije? Svakako da nije rešenje izgubiti državu (nacionalni suverenitet), ukinuti socijalnu funkciju države, poništiti sopstvenu kulturu i identitet i razoriti prirodno okruženje. Ali, rešenje nije ni izolacija, odnosno, autarkija, koja je po svemu sudeći najgore rešenje. Pravo rešenje nije ni primena gotovih recepata, neovisno od stanja i determinanti konkretne ekonomije. Rešenje je kao i uvek, negde između dve krajnosti. Zemlje koje razvijaju svoju ekonomiju ne smeju odustati od svoje nacionalne strategije (strategije razvoja), moraju se izboriti, koliko to okolnosti dozvoljavaju, za očuvanje ekonomskog suvereniteta (kako bi iole držali konce sudbine sopstvene države u svojim rukama, te kako bi bili subjekti, a ne samo objekti ekonomskih zbivanja na međunarodnom planu), uz neizbežno prilagođavanje aktuelnim tendencijama i međunarodnim okolnostima.

Šta se najviše zamera i apostrofira kao negativnost globalizacije?²⁵

- ✦ Globalizacija je neka vrsta konspiracije velikih kompanija protiv malih država
- ✦ Globalizacija je koncentracija tržišne snage u rukama nekoliko velikih korporacija
- ✦ Globalizacija je «đavolje oruđe» informacione tehnologije
- ✦ Globalizacija je kompanija bez pravila
- ✦ Globalizacija smanjuje radna mesta
- ✦ Globalizacija podriiva kulturne razlike
- ✦ Globalizacija snižava radničke standarde, pretvarajući radnike zemalja u razvoju u robove
- ✦ Globalizacija uništava čovekovu okolinu
- ✦ Globalizacija se razvija na uštrb malih kompanija i potrošača
- ✦ Globalizacija proširuje gep između bogatih i siromašnih

Zbog ovakvih uverenja, ali i dokazanih negativnosti i protivrečnosti globalizacije, sadašnjoj globalizaciji potrebno je dalje učvršćivanje pozitivnih efekata koji su iz nje proizašli, dok negativne efekte treba eliminisati ili minimizirati, tako što će se globalizacija načiniti: *ravnopravnom* - u smislu sužavanja gepa unutar i između zemalja, *razvojno orijentisanom* – manje siromaštva u celom svetu, *moralnom* – sa manje kršenja ljudskih prava, *održivom* – sa manjom destrukcijom čovekog okruženja, *manje isključujućom* – koja će manje marginalizovati tj. više inkorporirati do sada zanemarivane delove planete, *sigurnom sa aspekta ljudskog i održivog razvoja*,...

²⁵ Prema: Josifidis, Kosta i Prekajac, Zora (2001), *Globalizacija i nacionalna ekonomija - ugrožena suverenost ili koegzistencija*, Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, pp. 51-64

Globalizacija je nepovratna i ne predstavlja opciju, ali je ogromna snaga koja mora biti obuzdavana. U globalizaciji i njenim protivrečnostima možemo identifikovati životnu mudrost primenljivu na sve sfere društvenog života: »Život nam nigde ne nudi izbor između alternativa od kojih je jedna sasvim dobra, a druge isključivo loše... Deo gorčine života sastoji se u nužnosti izbora između različitih nesavršenih a ponekad baš sasvim loših rešenja, pa je to situacija koja iziskuje objektivnost, razboritost i mnogo intelektualnog napora da se dođe do nekakve rezultante koja neće biti baš previše nezadovoljavajuća iako će daleko biti od savršenstva.«²⁶ Globalizacija, dakle, nije savršeno rešenje, ali je u ovom trenutku najbolje rešenje ili najmanje loše rešenje, koje nema rivalski jaku alternativu. Jedina alternativa globalizovanju sveta je autarkija, izolacionizam i protekcionizam, što po svemu sudeći predstavljaju najgora moguća rešenja. Demonizovana i obožavana, pravedna ili nepravedna, dobra ili loša, neophodna ili ne, globalizacija nastavlja svoj put ka planetarnoj unifikaciji svih ljudskih delovanja i aktivnosti.

Literatura

Apoteker, Thierry; Crozet, Emilie (2003), Davos versus Porto Alegre: A survey on key issues behind international trade and financial integration and liberalisation, Isini's seventh international congress

Bordo, Michael D.; Eichengreen, Barry; Irwin, Douglas A. (1999), Is globalization Today Really Different than Globalization a Hundred Years Ago?, NBER

Bukvić, Rajko (2003), Ekonomske slobode i ekonomski suverenitet u uslovima globalizacije, prilagođavanje ili potčinjavanje, u: Politika i slobode, Institut društvenih nauka, Beograd

Dokmanović, Mirjana (2004), *Ekonomska globalizacija i paradoksi*, Časopis za političku teoriju i istraživanja globalizacije, razvoja i rodnosti, www.globalizacija.com

Dollar, David (2004), *Globalization, Poverty, and Inequality since 1980*, World Bank Policy Research Working Paper 3333

Josifidiš, Kosta i Prekajac, Zora (2001), *Globalizacija i nacionalna ekonomija – ugrožena suverenost ili koegzistencija*, u: Globalizacija i tranzicija, Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja, Beograd

Josifidiš, Kosta (2004), *Makroekonomija* (poglavlje XVII – *Nacionalna ekonomija i globalizacija*, pp. 521-537), Novi Sad

Jovanović Gavrilović, Biljana (2003), *Privredni razvoj sa ljudskim likom*, Ekonomski fakultet Beograd

Miletić, Dejan (2003), *Neki aspekti odnosa slobode i politike u uslovima globalizacije*, u: Politika i slobode, Institut društvenih nauka, Beograd

Petrović, Dejan (2004), *Ekonomske aspekti globalizacije*, Časopis za političku teoriju i istraživanja globalizacije, razvoja i rodnosti, www.globalizacija.com

²⁶ Prema: Miletić, Dejan (2003), *Neki aspekti odnosa slobode i politike u uslovima globalizacije*, u: Politika i slobode, Institut društvenih nauka, Beograd, p. 246

- Petrović, Dejan (2004), *Filozofske implikacije globalizma i antiglobalizma*, www.globalizacija.com
- Prekajac, Zora (2005), *Međunarodna ekonomija*, Novi Sad
- Stiglitz, Joseph E. (2005), *The Post Washington Consensus*, Initiative for Policy Dialogue, Columbia University
- Stiglitz, Joseph E. (2002), *Globalization and Its Discontents*, New York
- Stiglitz, Joseph E. (2002), *Development policies in a world of globalization*, Columbia University
- Vuletić, Vladimir (2003), *Globalizacija - mit ili stvarnost*, Beograd
- Williamson, John (2000), *What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?*, The World Bank Research Observer, pp. 251–64
- Globalizacija-definicije* (2004), Časopis za političku teoriju i istraživanja globalizacije, razvoja i rodnosti, www.globalizacija.com
- Global Development Finance-annual report (2005), *Mobilizing Finance and Managing Vulnerability*, www.worldbank.org
- Human Development Report (1999), *Globalization with a Human Face*, UNDP – United Nations Development Programme, www.undp.org
- Human Development Report (2005), *Inequality and Human Development*, UNDP – United Nations Development Programme, www.undp.org
- World Development Report (2006), *Equity and Development*, www.worldbank.org

Rezime

Ekonomski aspekti globalizacije odnose se na rastuću ekonomsku integrisanost i povezanost na globalnom nivou kroz procese sveopšte trgovinske i finansijske liberalizacije i deregulacije, minimiziranje uloge države, dominaciju tržišnih principa i mehanizama i pojavu novih aktera na međunarodnoj ekonomskoj sceni. Ideološka pozadina novog talasa globalizacije jeste neoliberalizam ili tržišni fundamentalizam, što je institucionalizovano u formi trilaterale u međunarodnim ekonomskim odnosima. Trilateralala podrazumeva koncentrisanje moći upravljanja i regulisanja međunarodnih ekonomskih odnosa na tri regionalna bloka u svetskoj privredi (SAD, Zapadna Evropa i Azija) i tri međunarodne ekonomske institucije (IMF, WB i WTO) koje regulišu specifičnu oblast međunarodnih ekonomskih odnosa. Iako, u tekućoj fazi, globalizacija predstavlja potencijal za stvaranje neverovatnog ekonomskog prosperiteta, ove koristi nisu ravnomerno raspoređene, te raste gep između bogatih i siromašnih, što produbljuje protivrečnosti procesa globalizacije. S obzirom da je jedina alternativa autarkija i izolacija ekonomije, globalizacija ne može biti opcija, već realnost koja se mora prihvatiti, ali ne po cenu anuliranja nacionalnih interesa i suvereniteta, degradiranja ekonomskih pozicija i iniciranja ogromnih socijalnih tenzija.

Ključne reči: liberalizacija, deregulacija, neoliberalizam, tržišni fundamentalizam, trilateralala, međunarodna ekonomska asimetrija

Summary

Economic aspects of globalization are related to the increasing economic integration and interdependence on a global level through the processes of overall trade and financial liberalization and deregulation, minimization the role of the state, domination of market principles and mechanisms, and appearance of new actors on international economic scene. Ideological background of the new globalization wave is neoliberalism or market fundamentalism that is institutionalized in the form of trilateralism in international economic relations. Trilateralism includes concentrating the power of governing and regulation of international relations on three regional blocks in the world economy (SAD, Western Europe and Asia) and three international economic institutions (IMF, WTO and WB) that regulate specific area of international economic relations. Although globalization represents huge potential for creation of enormous economic prosperity, these benefits aren't evenly distributed, so there exists an increasing gap between the wealthy and the poor that deepens the discontents of the globalization process. Considering that the only alternative is autarky and isolation of economy, globalization cannot be an option, but a reality that must be accepted, however, not at the cost of annulling national interests and sovereignty, degrading economic positions and initiating enormous social tensions.

Key words: liberalization, deregulation, neoliberalism, market fundamentalism, trilateralism, international economic asymmetry